

## Feja nuk është shkak i përçarjeve në botë

*Karen Armstrong për shtatë vite ka shërbyer si murgeshë katolike para se të regjistrohej në Oksford. Sot, ajo radhitet në mesin e teologëve më të famshëm të botës, njëherit edhe autore e disa bestsellerëve mbi religjionet e mëdha dhe themeluesit e tyre. Ajo është një nga anëtarët udhëheqës të grupit për Afrimin e Qytetërimeve, iniciativë kjo e marrë nga ish Sekretarit i Përgjithshëm i Kombeve të Bashkuara, Kofi Anan, që ka si synim luftimin e ekstremizmit dhe nxitjen për dialog në mes të perëndimit dhe botës islame. Në këtë intervistë dhënë gazetarit gjerman, Andrea Bistrich, ajo flet rreth politikës, fesë, ekstremizmit si dhe tema të ngjashme.*

**ANDREA BISTRICH: 9/11 është bërë simbol i armiqësive të mëdha e të pa kapërcyeshme në mes të Islamit dhe Perëndimit. Pas atyre sulmeve shume amerikanë pyesnin : ‘Përse të na urrejnë’? Ekspertë të shumtë në tavolina të shumta diskutimesh kanë debatuar nëse dhuna është pjesë e trashëguar e Islamit. A është ashtu?**

KAREN ARMSTRONG: Jo, natyrisht. Në Bibël shprehet më tepër dhunë se sa në Kur’an; ideja se Islami ia imponon vetës shpatën është një trillim Perëndimor, i shpikur gjatë kohës së Kryqëzatave, ku në të vërtetë ishin të krishterët Perëndimor ata që luftoni brutalisht në luftërat e shenjta kundër Islamit. Kur’ani ndalon luftën agresive dhe lejon luftën vetëm për qëllime vetëmbrojtjeje; në momentin kur armiku kërkon paqe, Kur’ani insiston në myslimanët që t’i ulin armët dhe të pranojnë çfarëdo kushte t’ju afrohen, çofshin ato edhe në disfavor të tyre. Më vonë, ligji Islam ua ndaloi myslimanëve që assesi të mos sulmojnë një vend në të cilin myslimanët tjerë janë të lejuar ta praktikojnë fenë e tyre lirshëm; vrasja e civilëve u ndalua, sikurse edhe shkatërrimi i pronave dhe përdorimi i zjarrit në luftë.

**Sensi i polarizimit është theksuar edhe më nga debatet e fundit – pikturat daneze të pejgamberit Muhamed, vlerësimet e Papës rreth Islamit, apo mendimi se mbulesa vështirëson integrimin. Gjithë këto gjëra kanë prishur marrëdhëniet mes Islamit dhe Perëndimit. Profesori i Harvardit, Samuel Huntington solli një teori rreth ‘përplasjes së qytetërimeve’ diçka që po e përjetojmë sot. A ekziston në të vërtetë një papajtueshmëri e tillë fundamentale në mes të ‘Perëndimit të Krishterë’ dhe ‘Botës Islame’?**

Përçarjet në botën tonë nuk janë rezultat i fesë apo kulturës, ato kanë baza politike. Në botë ekziston një jo-balancim i pushtetit, ku të pafuqishmit kanë filluar të sfidojnë hegjemoninë e Fuqive të Mëdha, duke deklaruar pavarësi nga to shpesh përmes një gjuhe fetare. Shumë nga ajo çfarë ne e quajmë ‘fundamentalizëm’ shpesh mund të duket si një formë fetare e nacionalizmit, një mbrojtje e identitetit. Ideali i vjetër nationalist evropian i shekullit të XIX ka humbur shkëlqimin e tij duke qenë gjithnjë i huaj për Lindjen e Mesme. Në Botën myslimane njerëzit

kanë filluar ta riidentifikojnë vetën sipas fesë së tyre duke synuar kthimin në rrënjët e tyre pas përçarjeve të shumta kolonialiste.

### **Çfarë e ka bërë Fundamentalizmin, siç shihet, aq dominues sot?**

Devocioni militant të cilin e quajmë ‘fundamentalizëm’ ka shpërthyer në secilën prej feve të mëdha botërore gjatë shekullit të njëzet. Ekziston fundamentalizëm budist, krishterë, çifut, sikh, hindu, konfuçian sikurse që ekziston edhe fundamentalizëm islamik. Nga tre fetë monoteiste Judaizëm, Krishterim dhe Islam, Islami është i fundit që zhvilloi një forcë fundamentaliste dhe atë gjatë viteve të 1960-ta.

Fundamentalizmi paraqet një revoltë kundër shoqërisë moderne shekullare, e cila ndan fenë nga politika. Kudo që është themeluar një qeveri me ideologji perëndimore-shekullare, një lëvizje protestuese religjioze kontra-kulturaliste do jetë ngritur përkrah saj për ta kundërshtuar atë fuqishëm. Qëllimi i fundamentalistëve është afrimi i Zotit/fesë prej marginave në të cilat e ka dërguar kultura moderne drejt qendrës. I tërë fundamentalizmi është i bazuar në një frikë të thellë asgjësimi: çofshin ata çifutë, krishterë apo myslimanë, fundamentalistët janë të bindur se shoqëria shekullare apo liberale synon zhdukjen e tyre. Kjo nuk është paranojë: fundamentalizmi çifut morri dy hapa të mëdha përpara, një pas Holokaustit Nazist dhe e dyta pas luftës së Jom Kippurit më 1973. Në disa pjesë të Lindjes së mesme, shekullarizmi u formuar aq shpejtë dhe agresivisht sa që qe përjetuar si një goditje vdekjeprurëse.

### **A mund t’i identifikoni arsyet politike që kanë shkaktuar rritjen e ndarjes mes shoqërisë myslimane dhe asaj perëndimore?**

Në Lindjen e Mesme, modernizimi është penguar nga konflikti arabo-izraelit, konflikt ky që është bërë simbol i fundamentalistëve të krishterët, çifutet dhe myslimanë dhe është zemra e përgjakur e problemit. E vetmja shpresë për paqe, do të ishte gjetja e një solucioni politik që lë të kënaqur të gjithë. Ekziston gjithashtu edhe problemi i naftës, e cila i ka bërë disa nga këto shtete cak të lakmisë perëndimore. Përfundimi, për ta ruajtur pozitën e tij strategjike dhe furnizimin e lirë me naftë, shpesh është detyruar të përkrah liderë si shahët e Iranit, Sauditët dhe fillimisht Saddam Hysenin- të cilët kanë krijuar regjime diktatoriale të cilat shtypin çfarëdo opozitë normale.

Bota moderne është dëshmuar të jetë shumë e dhunshme. Vetëm brenda viteve 1914-1945, shtatëdhjetë milion njerëz në Evropë kanë gjetur vdekjen si rezultat i luftës. Nuk duhet të befasohemi përse religjioni modern është bërë i dhunshëm gjithashtu; shpesh duke imituar dhunën e predikuar nga politikanët shekullar. Dhuna dhe terrori që ne shohim në tokat myslimane, ka lulëzuar në ato regjione ku lufta, zhvendosja dhe konflikti kanë lënë trauma dhe madje janë bërë kronike: Lindja e Mesme, Palestina, Afganistani, Pakistani, Kashmiri.

### **Për sa i përket konfliktit arabo-izraelit ju keni thënë se për myslimanët është bërë ‘një simbol i impotencës së tyre në botën moderne’. Çfarë në të vërtetë nënkupton kjo?**

Konflikti arabo-izraelit ka filluar, nga te dy anët, si një konflikt krejtësisht shekullar rreth një pjesë toke. Zionizmi ka filluar si kryengritje kundër judaizmit religjioz, madje në fillim rabinët ortodoks patën shpallur Zionizmin si shekullarizëm blasfemues i Tokës së Izraelit, një nga simbolet më të shenjta të Judaizmit. Ngjashëm ideologjia e PLO-së ishte shekullare, dihet se

shumë nga palestinezët janë të krishterë. Për fat të keq konflikti u lejua të acarohet; në të dy anët konflikti u bë i shenjtë, andaj edhe shumë më i vështirë për tu zgjidhur.

Në shumicën e lëvizjeve fundamentaliste, disa çështje kanë tematikë simbolike duke prezantuar gjithçka që është gabim me modernizmin. Sa i përket Judaizmit, shteti shekullar i Izraelit ka inspiruar secilën lëvizje fundamentaliste, ngase si i tillë përfaqëson atë grafikisht depërtimin e karakterit shekullar në jetën fetare çifute. Disa fundamentalist çifutë e shohin me plot pasion shtetin e Izraelit madje edhe e konsiderojnë atë si të shenjtë; involvimi në politikën izraelite konsiderohet si akt i shenjtë i tikkun-it, restaurimit të botës; vendbanimi në territoret e okupuara është gjithashtu një akt i tikkun-it që do të nxisë ardhjen e Mesisë siç besojnë disa. Megjithatë, çifutët ultra-ortodoks shpesh janë deklaruar kundër shtetit të Izraelit: disa e shohin atë si diçka e ligë urrejtëse (çifutët duhet të presin që Mesia të themelojë një shtet fetar në Tokën e Shenjtë) kurse disa të tjerë mbajnë qëndrim krejt neutrale duke iu shmangur sa më shumë që mundën. Për shumë çifutë Izraeli simbolizon feniksin e ngritur nga hiri i Auschwitz-it.

Por për shumë myslimanë problemi i palestinezëve paraqet problemin e botës moderne. Fakti se më 1948, 750 000 palestinezë kanë mundur t'i humbin shtëpitë e tyre me aprovimin e dukshëm të botës, simbolizon impotencën e Islamit në botën moderne karshi Perëndimit. Kur'ani mëson se po që se myslimanët jetojnë me drejtësi e modesti, shoqëritë e tyre do të përparojnë, sepse një jetë e tillë do të ishte në ujdi me ligjet themelore të universit. Islami gjithmonë ka qenë fe e suksesit, triumfet kanë pasuar njëri tjetrin, por sot myslimanët nuk janë në gjendje të lëvizin përpara Perëndimit shekullar dhe problemi i palestinezëve konkretizon këtë impotencë. Jerusalemi gjithashtu është vendi i tretë për nga shenjtëria në botën islame, dhe kur myslimanët shohin faltoren e tyre të shenjtë të rrethuar nga forca Izraelite duke e ndie se qyteti i tyre i shenjtë gradualisht po u rrëshqet nga duart, kjo simbolizon se identiteti i tyre është në rrezik. Sidoqoftë, ia vlen të përmendet se palestinezët kanë adoptuar një ideologji më ngjyrë religjioze relativisht vonë - shumë vonë krahasim me vendet si Egjipti apo Pakistani ku fundamentalizmi islamik simbolizon një forcë jo të dobët. Lëvizja e tyre rezistuese kishte karakter shekullar deri në Intifadën e parë më 1987. Gjithashtu është shumë me rëndësi të theksohet se Hamasi, për shembull, ndryshon shumë nga lëvizjet tjera si al-Kaida, e cila ka ambicie globale. Hamasi është një lëvizje rezistuese; nuk ka për qëllim sulmimin e amerikanëve apo anglezëve, cakë i saj janë forcave okupuese. Prapë kjo simbolizon një shembull të 'fundamentalizmit' si një formë fetare e nacionalizmit.

Konflikti arabo-izrael është bërë shumë i rëndësishëm edhe për fundamentalistët e krishterë në Shtetet e Bashkuara. E Djathta e Krishterë beson se përderisa çifutët nuk janë në tokën e tyre, Krishti nuk mund të kthehet në Ardhjen e Dytë. Por, edhe pse ata duken Zionistë të pasionuar ideologjia e tyre është edhe ani-semitike, sepse në Ditët e Fundit, ata besojnë, Antikrishti do t'i masakroj çifutët në Tokën e Shenjtë nëse nuk e pranojnë baptizmin.

### **A mendoni se Perëndimi mban ca përgjegjësi për atë që po ndodh në Palestinë?**

Njerëzit e Perëndimit janë përgjegjës për çdonjërin që është duke vuajtur në botë. Ne jemi në mesin e shteteve më të pasura dhe më të fuqishme andaj nuk bën moralisht dhe fetarisht të rrimë duarkryq dhe të shikojmë varfërinë, grabitjet apo padrejtësitë që po ndodhin çoftë në Palestinë, Kashmir, Çeçeni apo Afrikë. Për më tepër, njerëzit e Perëndimit mbajnë një përgjegjësi të posaçme për situatën arabo-izraelite. Sipas Deklaratës së Balforit (1917), Britania aprovon

vendbanimin e çifutëve në Palestinë duke injoruar aspiratat dhe telashet e palestinezëve autokton. Edhe sot Shtetet e Bashkuara mbështetin Izraelin ekonomikisht e politikisht dhe shkojnë drejt injorimit të problemit të palestinezëve. Kjo paraqet rrezik, sepse palestinezët nuk do të ndalën, dhe përderisa nuk gjendet një zgjidhje e cila do t'ju premtonte siguri izraelitëve dhe t'ju ofroj pavarësi politike e siguri palestinezëve të shpronësuar, nuk ka shpresë për paqe botërore.

**Veç kësaj, ju keni theksuar rëndësinë e një 'vizioni të trefishtë'- mundësia për ta shikuar konfliktin nga perspektiva e komunitetit islamik, krishterë dhe çifutë. A mund ta shpjegoni këtë pikëpamje?**

Tri fetë Ibrahimite – Judaizmi, Krishterimi dhe Islami – mund dhe duhet të shikohen si një traditë fetare e cila ka marrë tri drejtime të ndryshme. Gjithnjë jam përpjekur t'i shohë në këtë mënyrë; asnjërin nuk e konsideroj superiore ndaj tjetrës. Çifutët, krishterët dhe myslimanët adhurojnë të njëjtin Zot dhe ndajnë vlera të njëjta morale. Në librin, *Një histori e Zotit*, jam përpjekur të paraqes se si gjatë historisë së tyre, çifutët, krishterët, dhe myslimanët kanë bërë pyetje të njëjta rreth Zotit dhe kanë arritur në konkludime të njëjta – kështu që ekzistojnë versione çifute dhe myslimane të inkarnimit për shembull, dhe shumë pikëpamje të njëjta rreth profecisë. Në librin tjetër, *Beteja për Zot*, jam përpjekur të paraqes ngashërinë e lëvizjeve fundamentaliste në të tri fetë.

Çifutet, megjithatë, gjithnjë e kanë pasur të vështirë të pranojnë besimet e vona të krishterimit dhe islamit; krishterimi gjithnjë ka pasur një relacion të pa rehatshëm me judaizmin, besimin mëmë, dhe e ka shikuar islamin si imitues blasfemik të shpalljes. Kur'ani, megjithatë, mban një qëndrim pozitiv ndaj judaizmit dhe krishterimit dhe vazhdimisht pohon se Muhamedi nuk ka ardhur për t'i anuluar besimet e 'Ihtarëve të Librit': nuk mund të konsiderohesh mysliman përderisa nuk e nderon pejgamberin Ibrahim, Davud, Nuh, Musë dhe Isë – të cilët konsiderohen pejgamber nga myslimanët - sikurse që besojnë dhe shumë shkruet të Testamentit të Ri. Gospeli i Lukes thërret Isën pejgamber prej fillimit deri në fund; ideja se Isa është hyjnor është një zhvillim i më vonshëm, shpesh i keqkuptuar nga të krishterët.

## **Islami dhe Perëndimi**

**Duke diskutuar idetë Perëndimore të drejtësisë dhe demokracisë në Lindjen e Mesme, korrespondenti i jashtëm anglez i gazetës The Independent, Robert Fisk, thotë: 'Vazhdimisht themi se arabët...do të kishin dashur të kenë pakë nga demokracia jonë e ndritur, do të donin liri nga policët sekret dhe liri nga diktatorët – të cilët ne me të madhe i vëmë atje. Por ata do të donin liri nga ne gjithashtu. Ata duan drejtësi, e cila disa herë është më e rëndësishme se sa 'demokracia'. A duhet Perëndimi ta kuptojë se myslimanët mund të drejtojnë një shtet modern, ndoshta jo me të njëjtën demokraci të cilën ne duam ta shohim?**

Siç e kanë qartësuar edhe intelektualët myslimanë, Islami plotësisht pajtohet me demokracinë, por për fat të keq demokracia ka fituar një emër të keq në shumë shtete myslimane. Duket që Perëndimi një zëri ka pohuar: ne besojmë në liri dhe demokraci, por ju duhet të qeveriseni nga diktatorë si shahët apo Saddam Hyseni. Duket se ka ekzistuar një standard i dyfishtë. Robert Fisk ka të drejtë: kur isha në Pakistan së fundi dhe citova Z. Bushin – 'Ata e urrejnë lirinë tonë!' – e gjithë audienca shpërtheu në gaz.

Demokracia nuk mund të imponohet me ushtri, tanke e zor. Fryma moderne përmban dy përbërës esencial; nëse këta nuk ekzistojnë, pavarësisht sa avionë luftarak, kompjuterë apo rrokaqiej ke, shteti yt nuk është me të vërtetë 'modernë'.

I pari nga ta është pavarësia. Modernizimi i Evropës nga shekulli i XVI deri në shekullin e XX është theksuar me deklarimin e pavarësisë në të gjithë frontet: fetar, intelektual, politikë, ekonomik. Njerëzit kërkonin liri për të menduar, shpikë dhe krijuar sipas zgjidhjes së tyre.

Përbërësi i dytë ka të bëjë me shpikjet dhe zbulimet. Gjatë modernizimit tonë në Perëndim vazhdimisht kemi krijuar diçka të re; një proces me shumë dinamizëm dhe eksitim, edhe pse shpesh di të jetë edhe traumatik.

Por në botën myslimane, modernizmi nuk arriti me pavarësi por me nënshtrim kolonizues; dhe akoma myslimanët nuk janë të lirë, për shkak se fuqitë e Perëndimit shpesh kontrollojnë politikën e tyre prapa skenave për të siguruar furnizimin me naftë etj. Në vend të pavarësisë ka ekzistuar një varësi e sëmurë dhe humbje lirie. Përderisa njerëzit nuk ndihen të lirë, çfarëdo 'demokracie' do të jetë sipërfaqësore dhe me të meta. Dhe modernizmi nuk erdhi me shpikje e zbulime tek myslimanët: ngase ne ishim shumë para, ata vetëm se mund të na kopjonin. Kështu që në vend të shpikjeve pati imitim.

Nisur nga jeta jonë ne e dimë se është vështirë madje e pa mundur të jesh kreativ kur ndjehesh nën rrezik. Myslimanët shpesh ndjehen në mbrojtje dhe kjo e bënë të vështirë për tu modernizuar dhe demokratizuar në mënyrë kreative - posaçërisht kur në rrugë ka trupa, tanke dhe forca okupuese.

### **A shihni ndonjë pikë të përbashkët në mes të botës Perëndimore dhe Islamit?**

Kjo është e mundur vetëm nëse çështjet politike janë të zgjidhura. Ka mjaft pajtueshmëri mes idealeve të Islamit dhe idealeve moderne perëndimore, dhe shumë myslimanë me kohë e kanë kuptuar këtë. Në fillim të shekullit të njëzet, pothuajse secili intelektual myslimanë ishte në dashuri me Perëndimin dhe dëshironte që vendi i tij të duket mu sikur Britania dhe Franca. Disa madje thanë se Perëndimi ishte më 'islamik' se sa vendet e pa modernizuara myslimane, sepse ekonomia e tyre moderne u afrohej mësimëve thelbësore të Kur'anit, i cili predikon për rëndësinë e drejtësisë sociale dhe barazinë. Në këtë kohë myslimanët e shikonin Perëndimin modern e demokratik si shumë të përafërt. Më 1906, klerikët myslimanë bënë fushat krah intelektualëve shekullar në Iran për një qeveri përfaqësuese dhe qeverisje konstitucionale. Kur ja arritën qëllimit, Ajatollahi i madh tha se kushtetuta e re ishte gjëja më e mirë për ardhjen e Mesisë shiit, sepse do të kufizonte tiranizimin e shahut dhe se ky projekt është në favor të çdo myslimani. Fatkeqësisht anglezët më pas zbuluan naftën në Iran dhe kurrë nuk lejuan që parlamenti i ri të funksionoj lirshëm. Myslimanët u çmagjepsën nga Perëndimi si rezultat i politikës së jashtme perëndimore: Suez, Izrael/Palestinë, përkrahja perëndimore e regjimeve të korruptuara, dhe kështu me radhë.

**Çfarë mendoni se mund ta lidhë këtë boshllëk nga një pikëpamje praktike? Çfarë do t'i këshillonit liderët, politikanët dhe qeveritë tona?**

Korrigjim të politikës së jashtme. Një zgjidhje konfliktit Izrael/Palestinë e cila do ju garantonte siguri izraelitëve dhe drejtësi e autonomi palestinezëve. Jo më përkrahje regjimeve të korruptuara e diktatoriale. Një zgjidhje e drejtë tmerit të shtrirë në Irak, e cila ka qenë një ndihmë ‘e hatashme’ për grupet si al-Kaida, duke luajtur mu në duart e tyre. Jo më situata si Ebu Garibi apo Gjiri i Guantanamos. Ndhmë financiare Afganistanit dhe Palestinës. Një zgjidhje Kashmirit. Jo më solucione afat shkurte për naftë me çmim të lirë. Në Irak dhe Liban verën e kaluar pamë se ushtritë tona të mëdha nuk janë më të pathyeshme nga guerilët dhe sulmet e tyre. Diplomacia është esenciale. Por mëdyshtja e Perëndimit tani është aq e ngulitur sa që mund të jetë tepër vonë.

---

ANDREA BISTRICH është gazetarë me bazë në Munih, Gjermani.

Islamica Magazine, No. 20 (<http://www.islamicamagazine.com> )

Përktheu dhe përshtati:

Jeton Mehmeti

(<http://jmehmeti.blogspot.com> )